

Список використаних джерел:

1. Боберський О. Правник, державник, науковець: [Станіслав Дністрянський]. *Тернопільська газета*. 2000. 15 листоп., портр. (Галицькі світочі).
2. Гуцал П. Український вчений-правник Станіслав Дністрянський (1870—1935) [Текст]: бібліографічний покажчик. Тернопіль, 2015. 76 с.
3. Дністрянський С. Звичаєве право та соціальні зв'язки. Причинки до пояснення §10 австрійської книги законів цивільних. *Часотись правнича і економічна*. Львів, 1902. Т. 4—6. С. 7—26.
4. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Прага, 1923. Т.1. 145 с.
5. Кравчук В.М. Конституційно-правові погляди С. Дністрянського. *Станіслав Дністрянський — світоч української правової науки*: Мат-ли наук. конф. ЮІ ТАНГ, присвяченої річниці з дня народження С. Дністрянського. Тернопіль, 1999. С. 62—66.

Науковий керівник: Кравчук В.М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету.



ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА ЗУНР В КОНТЕКСТІ ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РАДИ

МУКОСІЙ Катерина Богданівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Споконвіків українці стикалися з проблемою правового врегулювання земельного питання. Питання земельної реформи актуальне й сьогодні. Історія показує, що земля для нашого народу завжди була не тільки цінним природним благом, але й основою економіки, оскільки Україна – це аграрна країна. Тому історичний досвід у цьому питанні є фактором, який не лише дозволить запозичити важливі досягнення минулого, але й вивчивши недоліки попередніх реформ, уникнути помилок у майбутньому.

У зв'язку з нагальною потребою удосконалення нинішнього законодавства багато науковців приділяють увагу вивченню питання стану українських земель, земельної політики, земельних реформ, правового регулювання права власності українців на землю в різні історичні періоди. Проблема земельної реформи ЗУНР, яка є безпосереднім предметом цього дослідження, цікавила таких видатних науковців як Я. Малик, В. Чуприна, С. Макарчук, Р. Тимченко та М. Луцький, на працях яких базується дане дослідження.

Західна Україна впродовж століть перебувала в складі інших держав. Будучи сировинним додатком панівних держав, Східна Галичина, Північна Буковина, Лемківщина й Закарпаття залишалися економічно нерозвиненими, соціально пригнобленими, клаптиковими, розірваними територіями. Тяжке становище закріпачених селян, їх безземелля і малоземелля, пережитки феодалізму і відсутність розвинутої промисловості спричинили те, що населення цієї частини Австро-Угорської імперії було найбільш бідним у державі. Абсурдність такої політики, яка була збитковою для самої ж імперії, стала зрозумілою

лише Марії-Терезі та її сину Йосифу II, за правління яких було скасоване кріпацтво, здійснювалося інвестування в промисловість. З того часу регіон став розвиватися не тільки як матеріальний ресурс чи місце збуту, але й як осередок переробки цього ж добутого продукту, що дало можливість працевлаштувати населення. Проте навіть за таких умов селяни залишалися без власної землі, відробляли повинності поміщикам, подекуди наймалися до них за мізерну плату. Діти своєї землі були позбавлені права мати цю землю у власності, а їх тяжке економічне становище не цікавило імперську верхівку, яка прагнула догодити собі та польським і австрійським поміщикам.

Ситуація погіршилася під час Першої Світової війни, коли територія Західної України стала плацдармом воєнних дій; землі переходили то австрійцям, то росіянам. Наприкінці війни, коли Російська імперія відступала, солдати масово знищували села, спалювали хати, збіжжя, ліси, пасовища, худобу, залишаючи ворогові випалений пустир, а українському населенню - перспективу померти від голоду безхатченками.

Саме на такий період припали основні спроби вибороти незалежність підкорених народів. Розпад Австро-Угорщини був неминучий, і народи почали державотворчий рух. Не стояли осторонь і українці Східної Галичини, Північної Буковини, Лемківщини й Закарпаття, які нарешті повірили в можливість отримати автономію. Революційні настрої, які поширювалися серед інших народів імперії сприяли прагненню українського населення і освіченої інтелігенції не тільки одержати автономію, але й повну незалежність і навіть об'єднатися з Наддніпрянською Україною в єдину вільну, суверенну державу.

Захоплення влади внаслідок Листопадової революції, проголошення ЗУНР, відбулися в надзвичайно скрутний час, коли перед новоствореною державою постали одночасно і потреба в організації устрою держави, створення законодавства, і ведення воєнних дій з Польщею. Загроза голоду, розруха господарства вимагали від уряду швидких дій. УНРада розуміла, що нагальною проблемою залишається земельне питання, оскільки населення підтримало їх, бо повірило, що отримає землю, свободу, майнову самостійність, права і свободи, як повноцінні громадяни нової власної держави. Тому аграрна реформа опрацьовувалася дуже скрупульозно і, на жаль, аж занадто довго.

Проведенням же аграрної реформи ЗУНР мав займатися Державний Секретаріат земельних справ. До його обов'язків входив контроль за сільським господарством та підготовка проведення земельної реформи. Йому підпорядковувалися рільничі референти при державних повітових комісаріатах, які поступово переросли в земельний відділ. Референти повинні були співпрацювати з лісовими інспекторами та управами державних маєтків [2].

У зв'язку з потребою відновлення сільського господарства, запобігання голоду серед населення і забезпечення армії харчами, 21 лютого 1919 р. була прийнята постанова Державного секретаріату землеробства й внутрішніх справ про примусовий обробіток землі: «Всі ґрунти, пригожі для рільничої культури мають бути управлені і нікому не вільно лишати придатного до культури ґрунту облогом» [1]. Вільні землі, що раніше належали поміщикам, держава передавала в оренду для обробітку. За ухиляння від виконання постанови, приховування земель передбачався штраф або загроза арешту. Вважаємо, якби землі уже були у власності селян, тобто звільнені і перерозподілені, не було б потреби в таких діях. Проте влада і надалі зволікала із земельною реформою.

Ситуація погіршилася недалекоглядністю українських бійців. Солдати, які повернулися з війни, більше не хотіли обороняти Львів, оскільки вважали, що в цей час відбується перерозподіл земель, а через їх відсутність, землі вони не отримують. Такі думки були абсолютно безпідставними, навіть тому, що їх сім'ї, батьки, родичі змогли б отри-

мати для них землю, а небажання воювати з Польщею взагалі могло їх позбавити можливості мати вільну державу, не те, що землю. Масове «сидіння» солдат по селах в очікуванні переділу земель зумовило неспроможність армії відстояти Львів. ЗУНР скорочувалася в територіях.

8 січня Директорія прийняла земельну реформу, за якою всі землі вивільнювалися, тобто конфісковувалися із великого поміщицького землеволодіння без виплати вартості, і переходили в державну власність, а все населення наділялося правом користування [4]. 30 січня правничою комісією ЗО УНР було обговорено реформу. Для галицьких лідерів така реформа сприймалася неприпустимою, оскільки не відповідала галичанському менталітету. Вони знали, що населення хоче отримати землю у приватну власність, а не в користування. Було прийнято рішення не слідувати прикладу Директорії, і розробити власну реформу, що ще раз підтверджує суто декларативний характер Злуки ЗУНР і УНР, фактично ж уряди діяли самостійно і окремо.

Лише в березні, після тривалих дискусій були прийняті «Основи земельного закону», головними постулатами якого були наступні положення: для наділу малоземельних і безземельних селян землею мають бути вивільнені всі земельні посілості приватних власників і мертвої руки, які перевищують зазначений максимум в законі, а без огляду на максимум – землі спекулянтів; вивласнені землі підлягають відшкодуванню таким чином, що менші посілості будуть викуплені з оплатою повної вартості, а більші – лише процент вартості, який буде зменшуватися таким чином, що землі понад норму не будуть відшкодовуватися; ліси не становлять предмету наділу, і переходять у власність Західної області Української Народної Республіки; полонини і пасовища переходять у власність громад в користування дрібних годовців худоби; право розпоряджатися земельним наділом обмежене, а певний мінімум не можна буде відчужувати; наділи не отримують дезертири у війні з поляками і ті, хто ухилився воювати; наділятися землею будуть в першу чергу жовніри, які воюють проти Польщі, солдати Світової війни, інваліди війни, вдови загиблих на війні, а далі – безземельні і малоземельні селяни [4].

«Основи» свідчать про соціальне спрямування реформи і західноєвропейську спрямованість політики тодішньої влади. Єдиний недолік, який спричинив в подальшому невдачі в утриманні влади це те, що згідно з положенням VIII, наділення відбудеться лише після закінчення війни і повернення жовнірів додому з війни і з полону [5].

Можна зробити висновок, що реформа, якої потребувало все населення, не тільки відкладалася в розробці, а й навіть у реалізації. Невдоволення селян зростало, чимало повстань були придушені загонами ЗОУНР.

Гострим залишалося питання церковних землеволодінь і лісів. Протоігумен греко-католицької церкви закликав залишити певний мінімум земель за церквами і монастирями, а селян не робити залежними від державного лісового капіталу. «Не відсуваємо інтелігенції від права користування землею. Не випробовуймо надто принципу, що земля належить тільки тим, що власники руками працюють на ній» [2].

Невдоволення населення зростало, різко критикували політику УНРади і опоненти, і колишні прихильники. Ситуація погіршилася у зв'язку з голодом. Селяни почали самовільно ділити землю. «Місцевій владі УНРада надала право ув'язнювати на 6 місяців або штрафувати на суму 10 тисяч крон за самовільне захоплення земель, однак і це не дало позитивного результату... Із Тернопільського повіту 1 квітня надійшла також скарга: «Ми всі мешканці громади Дітківці єстесьмо дуже бідні[...] всі наші господарства в часі австрійської війни знищені [...], не маємо куска хліба, ані картоплі [...], не осталося ні одної хати...» [2]. Такі скарги не були поодиноким явищем.

Зрештою, 14 квітня було ухвалено Закон про реформу. Головним завданням реформи було вивласнення великого землеволодіння і наділення мало- і безземельних селян земельними наділами. Відповідно до Закону, «у земельний фонд ЗОУНР конфіскації підлягали поміщицькі, монастирські, церковні, єпископські, ерекціональні та фундаційні землі, набуті власниками з метою спекуляції, не оброблювальні й ті, що перевищують зазначену площу. Живий і мертвий інвентар, що належить до певного наділу підлягав також конфіскації, на відміну від предметів домашнього вжитку, одягу тощо. Це пов'язано з подальшим раціональним використанням землі, яка без них могла залишитися без обробки» [3]. Реалізація Закону відкладалася до скликання Союму.

На жаль, попри прогресивний характер реформи, його соціальну спрямованість і правову досконалість, йому не судилося реалізуватися. Реформа залишилася на папері, а населення і надалі залишилося при своїх інтересах. Через зволікання у вирішенні такого нагального питання, ЗУНР втратила підтримку населення. Згодом наблизилися війська Галлера, і про реформу уже можна було забути.

Тривожний і нестабільний післявоєнний час, наявність зовнішнього ворога в особі Польщі, необхідність стабільного і грамотного законодавства, проведення численних соціальних реформ – це ті виклики, які постали перед ЗУНР і потребували негайного вирішення. Зараз можна ствердно наголосити, що керманічі УНРади і Секретаріату мали бути надзвичайно відважними і ризиковими людьми, які попри всі перешкоди прагнули створити європейську незалежну державу нарівні зі світовими. Всі зміни і реформи уряду були побудовані на засадах соціальної рівності і справедливості. З погляду державотворення це був прекрасний старт, який приніс би хороші плоди. На жаль, сусіди не були зацікавлені в сильній українській державі. Як зазвичай, з Україною чинили як з розмінною монетою, а на людей взагалі не зважали. Історія вчить і показує, що правильно побудовані і своєчасно проведені реформи можуть не тільки сприяти економічному і соціальному мікроклімату держави, але й зміцнити державність.

Список використаних джерел:

1. Тимченко Р. Листопадова революція 1918р.: передумови, очікування й наслідки. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917—1921 років*. 2012. Випуск 7. С. 177—198.
2. Тимченко Р. Земельна реформа ЗУНР. *Український історичний збірник*. 2012. Випуск 15. С. 105—118.
3. Луцький М. Основи формування і практична реалізація земельного законодавства ЗУНР. *Право і суспільство*. 2014. Випуск № 5-2. С. 167—170.
4. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У двох томах. Том 2. Київ, 1997. 426с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-00-0013-8/966-00-0013-8.pdf> (дата звернення 05.04.2018).
5. Архівні документи ЗУНР –ЗО УНР (1918-1921). URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(03\)%20\(07\).zem.%20reforma.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(03)%20(07).zem.%20reforma.php) (дата звернення 05.04.2018).

Науковий керівник: Подковенко Т.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ТНЕУ.

